

BOORN en BOERSCHOP

Periodiek van de Heemkundevereniging Bussemakerhuis

ERVE VELDHUIS

JBF Leuvenink 1956

Borne - Bornerbroek - Hertme - Zenderen

BOORN en BOERSCHOP

Uitgave van de

Heemkundevereniging Bussemakerhuis.

Jaargang 7, No. 1 Maart 1997.

Verschijnt 2 maal per jaar.

I N H O U D

Borne (gedicht)	H. ten Cate	2
Plan Markeverdeling Hertme	H.A.M. Woolderink	3
Zenderen 1000 jaren jong	Redactie	7
Wie woont waar? (5)	M.G.E. van Harten-Fransen	8
n Gevlöagen vogel	G. Nijkamp	12
Zo was't, zo is't	Redactie	14
Wandeling langs boerderijen in Hertme	Redactie	15
Klandestiene jenever op het Hesseler	G.A.B. Nijhuis	18
Akte van verkoop van Het Weleveld	Dr. A. Fuldauer	22
Monument 5	Redactie	24
Onze oude Stefanuskerk nader bekeken 2	A.A. ten Kate	25
Ooit gesloopt 4	J.B.F. Leuverink	27
Um Boorn hen (gedicht)	C. ter Hennepe-Lammers	28
Borns doopvont in Delden	G. ten Voorde (?)	29
Postwegen	F.J. van Capelleveen	30
Boekennieuws	Redactie	32

Herkomst illustraties:

Archief F.J. van Capelleveen, Borne: 1;2;12 (onder);13;16;17;18;20;
Archief M.G.E. van Harten-Fransen, Borne: 8;10 24;28;30;32
Archief H,J.B.M. Velner, Borne: 14 (boven)
Gemeentearchief, Borne: 4;23
Gemeentearchief, Borne, collectie Weber: 7
J.J. Grootenboer, Borne: 29
Katholieke Encycl. Amsterdam 1936, dl. 16, pag. 771: 12 (boven)
J.B.F. Leuverink, Borne, redactietekenaar: 27
F.J. Mars, architect Borne, 15
H. Velner, Borne, redactiefotograaf: 14 (onder);25

Borne

Dat men vrij op Borne smale:
Borne blijft mij even waard,
'k Min het boven alle steden,
vlekken, dorpen van heel 'd aard.

Laat het onaanzienlijk schijnen,
noem het vrij een Nazareth:
Borne is en blijft mij dierbaar,
wat de wereld er ook van zegt.

Borne, zou 'k U ooit vergeten!
dat mij zo veel vreugde schonk;
waar ik zoveel nuttigs leerde
en het leven ook ontfont.

Waar de braafste en trouwste ouders
zorgden voor mijn teed're jeugd,
waar ik met mijn broers en zusters
opwies tot hun beider vreugd.

Waar ik trouwe broederliefde,
teed're zustermin genoot,
waar 'k met onvermoeide zorgen
werd bewaakt, verzorgd in nood.

Borne, waar 'k nog daag'lijks blijken
van teed're ouderliefd' geniet:
gij, gij zijt voor mij onschatbaar,
hoe laag men op U nederziet.

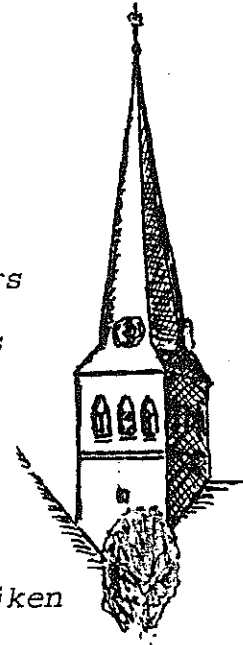
Roem vrij, o steed'ling, uw paleizen,
uw groote huizen: 'k ruil ze niet.
Neen, het klein' en need'rig hutjen,
al is het slechts van stroo en riet,

dat heeft voor mij grooter waarde,
als het maar in Borne staat.
Weg dan, groote en schoone steden!
Borne is mijn schat op aard'.

Als men dan mijn kleine dorpje
gering en onaanzienlijk noem':
't Is voor mij 't bekoorlijkst plekjen,
't schoonste dorpjen, dat ik roem!

Hendrika Abrahamsdr. ten Cate.
(1799 - 1855).

Bron: Centraal Bureau voor Genealogie, 's-Gravenhage;
familie-archief Hulshoff (van "De Potkamp").

PLAN MARKEVERDELING HERTME

In het Rijksarchief in Overijssel te Zwolle, bevindt zich in het Markearchief, onder No. 569, een overzicht van de reglementsartikelen die hebben gediend bij de markeverdeling van Hertme. Het uit 15 artikelen bestaande reglement behoort bij het "Plan van verdeling der Marke van Hertme, gemeente Borne, kanton Delden, provincie Overijssel" uit 1847 en luidt als volgt:

Art. 1.

De verdeling zal onder het bestuur eener kommissie worden volbragt, overeenkomstig den hierna omschreven maatstaf.

Art. 2.

De kommissie benoemt een deskundige of landmeter, en wordt zij geautoriseerd, om zoodanige personen te assumeren als zij zal nodig oordeelen, en wegens de belooning met hun overeentekomen.

Art. 3.

De kommissie zal de wegen en waterleidingen bepalen, bruggen en duikers doen aanleggen, daar waar zij dezelve zal noodig oordeelen, als ook bestaande waterleidingen kunnen doen verbeteren.

Art. 4.

De kommissie zal voor hunne werkzaamheden op eene billijke wijze worden schadeloos gesteld, en na volbragte verdeling der gronden, binnen twee maanden rekening hunner administratie aan de belanghebbenden moeten doen.

Art. 5.

De kommissie benoemt een ontvanger of penningmeester, welke gevolmachtigd is, de gelden voor de verdeling benoodigd te ontvangen en uit te betalen, op quitantien geteekend door tenminste twee leden der kommissie.

Art. 6.

De kommissie van verdeling, wordt bij deze gemagtigd, om na volbragte verdeling der marktgronden, de acte van scheiding der gemeenschap te doen opmaken en voor alle belanghebbenden of bedeelde bij wijze van procuratie te tekenen.

Art. 7.

De kosten van verdeling, als bruggen, duikers, wegen en waterleidingen, en alle verdere kosten door de verdeling wordende veroorzaakt of noodig bevonden, zullen worden gevonden, door den verkoop der aan genoemde markt behorende eigendommen, als hout en gronden, met uitzondering der onverdeelde heide en groengronden, evenwel zullen de reservegronden

in mindering der onkosten publiek worden verkocht of daarover op eene andere wijze worden beschikt ter beoordeeling der kommissie voornoemd. Het te kort zal door de gezamentlijke eigenaren gedragen worden, en wel pro rato van de uitgestrektheid van ieders aandeel in de verdeelde gronden, zodat, de kosten, en tot het een en ander benoodigde gelden bekend zijnde, de som bundersche wijze, zal worden omgeslagen, en binnen zes weken na de bekendmaking der omslag, in handen der ontvanger, zullen betaald moeten worden. De toegedeelde gronden, van den in deze gebrekkige contribuablé blijven niet alleen voor die kosten verbonden, maar de kommissie behoud het regt, om door openbare verkoop van dezelve, na gedane in mora stelling van den aanbedeelde, die kosten te verhalen.

Art. 8.

Tot gemoetkoming der zoogenaamde kleine, zal aan ieders huis of rookuitgang, der thans in de markte Hertme, staande huizen, een bunder grond worden toegedeeld (met uitzondering der kamers, voor welke gezamentlijk een bunder zal worden aangewezen) welke gronden zullen worden genomen van het Withagsveld, gemeten vanaf de scheiding van Zaausveld, deze aandeelen zullen bij loting worden toegewezen, met dien verstande, dat een eigenaar meerdere aandeelen bekomende, dezelve naast elkaar erlangt. Ook zal het de kommissie vrijstaan, deze zoogenaamde brandparten, op eene andere plaats te kunnen aanwijzen, ingeval belanghebbenden zulks mogten verzoeken.

Art. 9.

Voor de veeweide zal worden gegeven veertig roeden voor ieder rundbeest waarvan tot maatstaf zal worden genomen het aantal vee door de ingezetenen van Hertme in het veefonds aangegeven, gemiddeld over de jaren 1843 en 1844, en zal uit hoofde der omstandigheden des bouwman op Pigge Erve, deze worden geregeld op 3 runderen. De kommissie behoud het regt, deze bepaling te kunnen wijzigen, waar het mogt blijken, dat in verhouding der bouwlanden, het een of ander erve mogt zijn benadeeld.

Art. 10.

De aandeelen zullen door kielspitten worden afgescheiden of aangewezen, zullende hij die van de voorschreven brangrond onder art. 8 aangeduid, een ander gebruik wenscht te maken, voor de bevreiding door omwalling of anderzints moeten zorgen.

Art. 11.

De verdere aanwezige gronden zullen worden verdeeld in evenredigheid der bouw- en tuingronden. De groen- en boschgronden zullen voor een vierde deel der bouwgronden worden berekend, zooals dezelve bij het kadaster bekend staan, zooals hetzelfde in den jaren 1832 is opgemaakt.

Art. 12.

De toewijzing der gronden, zal zoodanig geschieden, dat elk aandeel zooveel mogelijk worde gelegd bij de erve of gronden. Waar dit niet kan geschieden, en een onderlinge schikking niet mogt kunnen plaatshebben, zoo zal de toewijzing bij loting worden geregeld.

Art. 13.

De thans erkende vrijgronden, kunnen den gebruiker, in mindering van zijn aandeel worden toegedeeld. Bij verschil daarover zal de kommissie naar ingewonnen informatie beslissen, blijvende art. 12 door deze bepaling in volle kracht.

Art. 14.

Alle geschillen met betrekking tot deze verdeeling zullen door de kommissie van verdeeling worden beslist, die vooraf alle gronden zal taxeeren en klassificeren.

Art. 15.

Er zal aan de Gereformeerde Gemeente van Borne, en aan de Meijershof te Borne, voor hun verondersteld regt in de markte Hertme, een bunder grond op het Withagsveld worden toegedeeld en ieder op vier runderen worden berekend.

Bovenstaand plan goedgekeurd bij holtingsresolutie in dato 3 september 1846 en 9 augustus 1847.

De kommissie van verdeeling, (geteekend) G.J.O.D. Dijkers, J.A. Misdorp, L.A. Eenhuis, G. ter Horst, J.H.H. Bloemen, J.B. Kock, H.F. Boekman (markerigter).

H.A.M. Woolderink.

Teegn hoge heern muj zwiegn of joa zegn.

ZENDEREN 1000 JAREN JONG

Zenderen wordt al vroeg genoemd in de geschreven geschiedenis. Als **Sindron** komt het voor in de al meer dan jaar 1000 oude goederenlijst van het Stift Werden aan de Ruhr in Duitsland, dat rond het jaar 800 (waarschijnlijk in 797) door Ludgerus,

Het Grote Hulscher te Zenderen.

bisschop van Munster, werd gesticht. Deze lijst staat bekend onder de naam: "Heberegister" (een hebe is een bezitting, vandaar deze naam). De lijst bevat een opsomming van het goederenbezit van dit klooster in die tijd. De lijst wordt gedateerd op omstreeks het jaar 950 en is waarschijnlijk een afschrift van een exemplaar dat uit 855 zou stammen. Er zullen ook na dat jaar nog wel goederen aan het bezit van het klooster zijn toegevoegd. De juiste

datum waarop Zenderen in beeld komt kunnen we daarom op grond van deze lijst niet geven. Sindron kan een toevoeging zijn uit latere tijd.

Gelukkig is er door H.A.M. Woolderink wel een andere bron gevonden. Het betreft de Leenakteboeken van het Kapittel van St. Pieter in Utrecht. Daarin staat dat in het jaar 997 Hendrik van Essen werd beleend met het Grote Hulscher te Zenderen. Hiermee is vastgesteld dat Zenderen dit jaar haar 1000 jarig bestaan kan vieren. Alle reden dus voor het organiseren van enige festiviteiten om dit feit op waardige wijze te gedenken! In Zenderen is al een feestcommissie gevormd...

Het goed Grote Hulscher was gelegen op de plaats waar thans het Carmelietenklooster aan de Hertmerweg staat. Het klooster "Het Hulscher" is in 1855 gesticht.

De naam Sindron vlakke in de loop der tijd af tot Sinderen en Senderen naar het tegenwoordige Zenderen.

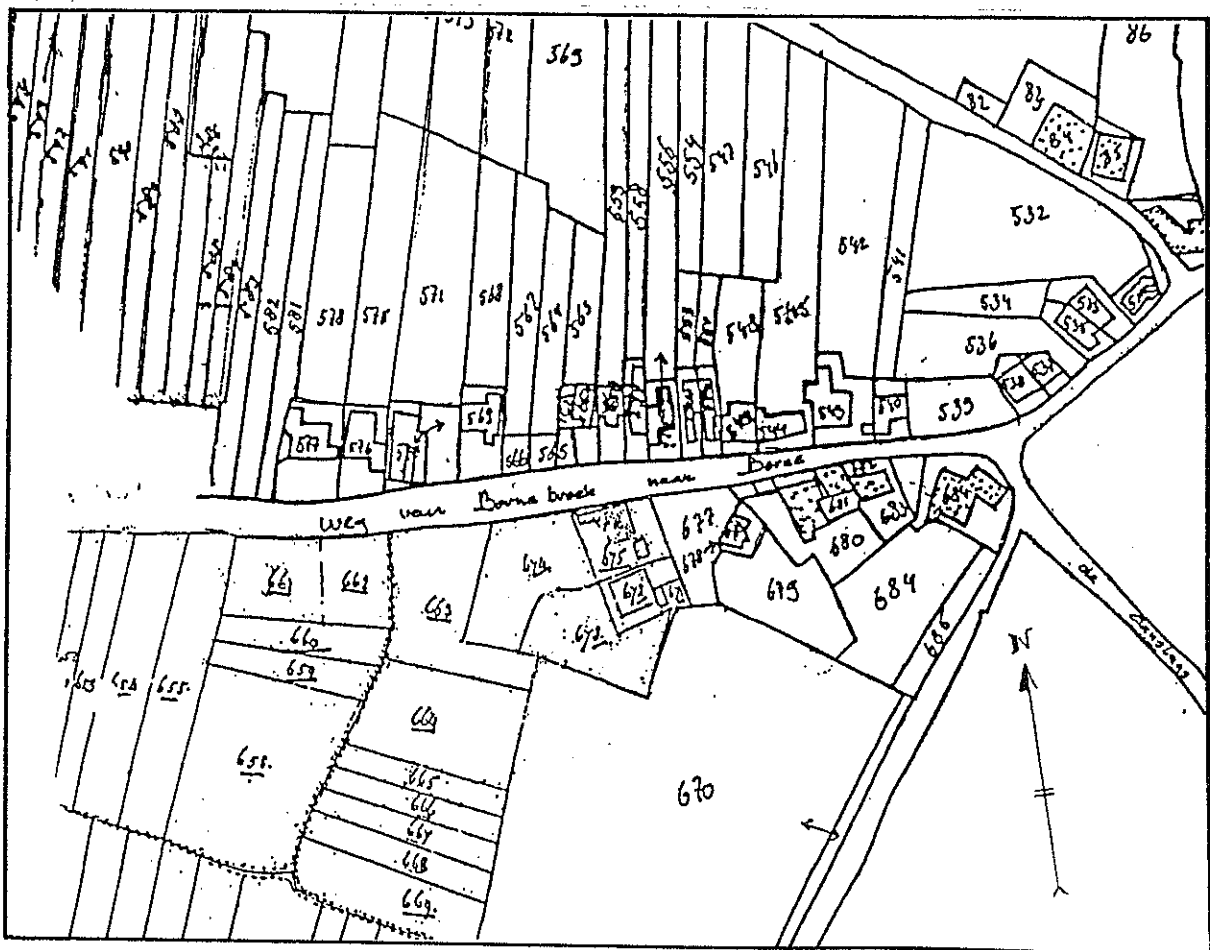
Wat good is wast langzaam as ekenbeume.

WIE WOONT WAAR? (5)

De bewoners van de Grotestraat blijven ons boeien. We gaan daarom weer verder, in westelijke richting, met de opsomming van gegevens over de bewoning, aangevuld met talrijke andere zaken en feiten. Zie bijgevoegde kaart voor de kadastrumnummers.

549 Er wordt in 1748 melding gemaakt van een zeer opmerkelijke familie in dit pand. Het zijn Sander van Engelen met Vrouwe Justiae en hun kinderen Hendrica en Maria Elisabeth, beide kinderen onder de 10 jaren. Mogen we hier denken aan afstammelingen van Huize Weleveld? De Schele's: Vrouw Mechteld en Anna Elisabeth Schele?

Het huis wordt later genoemd met Hendrik Dijkers als bewoner. In 1772 woonde in de helft van het pand Daniël Kemmena met Geertruid Woldhuis en dochter Antoinette. Antoinette huwde Jannes Bakker die later met haar ging wonen in het Kloppenhuys, rechts. Jannes was koster van de kerk die daar (aan de Koppelsbrink) in 1785 was gebouwd. Jannes overleed in 1821 en Antoinette Kemna in 1827.

De andere helft van het huis was eigendom van Antonie ter Brugge en Workeler. In 1870 verkopen Bernard van Kersbergen en Hendrina Workeler het halve huis met grond voor f. 572,00 aan Heiman en voor f. 296,00 kopen Isaak en Rachel Jacobs de andere helft in de "Dijkersgaarden" van de toenmalige eigenaar de weduwe Sloet. Heiman zal hier al eerder gewoond hebben want hij wordt in 1784 door haar gemaand voor verlopen huishuur. Zij koopt dan de inventaris en leent deze weer aan Heiman. Of hier in 1784 Simon Mers (of Mars) heeft gewoond is niet geheel duidelijk, maar wel dat Mers in twist was met de jood Gombel Rafael. Uitslag: Simon Mers moest de gerechtskosten betalen van 8 gld-9 st. Verder een zilveren zakhorloge van f. 30,00. Daarbij zilveren schoengespen ter waarde van f. 14,00, een witte over-rok, een paar katoenen kousen en een paar wollen, een hemd, een paar laarzen en een paar schoenen. De vrede werd hierdoor weer gesloten. In 1801 koopt Meyer Koopman het huis, hij is dan 25 jaar, bij transactie tussen hem en zijn ouders, Heiman Izaak en Catharina Berends.

De joden zullen het met wonen niet gemakkelijk hebben gehad. Op 16 juni 1790 dient Zalomon Nathan voor zwager David Benjamin en Berendina Nathan een aanvraag in bij de Landdrost, of hij deze familie goedwillig wil zijn "met woning gedenken en neder te zetten". In 1804 koopt David Benjamin de woning van Meyer Koopman voor f. 650,00. In 1807 transporteerden Meyer Koopman en Hester Heyman een huis aan David Benjamin en Berendina Nathan.

Om een indruk te krijgen van de artikelen die de joden zoal verkochten en in huis hadden, is het volgende interessant. Er worden zelfs prijzen genoemd en we krijgen een indruk van hun handelwijze. Gerrit Hulshoff had destijds aan Heiman o.a. geleverd: 42 pond zuiver varkenshaar à 10 stuiver het pond, 9 pond geslagen koper à 9 st. het pond, 8 pond geel geslagen koper à 7 st. het pond, 4 pond gegoten koper à 6 st. het pond. Met enige andere dingen erbij in totaal een schuld van f. 78,00. Heiman probeerde mindering te krijgen op dit bedrag. In 1787 lieten de erfgenamen van Gerrit Hulshoff en Jenne Bussemaker uit Deventer, beslag leggen op goederen van Heiman. Daarbij verklaarde Izaak Heiman voor het gericht in 1795 welke goederen hij aan zijn zoon Izak en Rachel Jacobs ter leen had gegeven: "een koperen sabbatlamp, servieten, balansen met houten en koperen schalen, 20 gewigten, toonbank, kopasschen aakes, een dozijn Torsjetten, 12 neteldoekse doeken, 1 dozijn vrouwenmutsen, 6 bonte boezelaars en 6 bonte halsdoeken.

We zijn al weer enkele jaren verder, in 1830 bewonen Van Gelder en Heiman het pand. In 1840 wordt Nathan van Gelder als bewoner genoemd en in 1846 verkoopt S.J. Spanjaard aan zijn zwager Lievendag de nalatenschap van David van Gelder. In het jaar 1865 verkoopt Dina David van Gelder, weduwe van Jozef Lievendag (in 1863 op 85-jarige leeftijd overleden) het huis aan haar zoon Salomon Jozef, voorheen Benjamin van Gelder.

De laatste bewoners waren twee families Van Gelder met hun stoffenhandel. Nu is er een Chinees restaurant.

Reconstructie Grotestraat in de jaren vijftig. De panden op de foto staan v.r.n.l. op de perceelnummers 549; 550; 552 en 556. Op No. 556 stond vroeger de winkel/werkplaats van koperslager Morsink.

eigenaar van nummer 550. De laatste bewoner is

550 In 1769 moeten in dit pand gewoond hebben, de families Lambert ter Haar met Grietje Lucas en Gerrit ter Haar met Johanna Gramans. In 1777 is Grietje Lucas overleden. In datzelfde jaar verkoopt Jan Olthof een half huis aan Gerrit ter Haar, van de andere helft is Lucas Veltuis eigenaar. Mogelijk is ter Haar verhuisd want dan wordt aangegeven "naast Abbink" en nummer 554 dat aan de achterzijde aansluit op dit perceel.

In 1830 zijn de bewoners Herman Kemna en Herman Hofste-ter Haar en, reeds in 1825, Jenneboer. In 1847 is B. Wolthuis is B. Wolthuis Jan Braakhuis.

552 In 1777 koopt Willem Wolthuis een stuk grond. Naar we mogen aannemen komt Wolthuis hier ook te wonen. Eigenaar van het huis is dan Teunis Gerrits Hulshoff. Hij verkoopt de "Postwoning" in 1788 aan Willem Klaasen Wolthuis (barbier) en Geertrui Rouweler voor de som van F. 380,00. "...het huis is een reeks van jaren in huur bezeten...". Het pand wordt in 1830 bewoond door Gradus Wolthuis en Fenne Hofsté. In 1870 verkoopt Wolthuis tuingrond aan zijn schoonzoon G.J. Braakhuis en zijn andere dochters. Op 8 augustus 1888 is W. Braakhuis-

Holtkamp eigenaar, en daarna Braakhuis-A. Steinmeier. De laatste bewoner was Herman Braakhuis en El(isabeth) Morselt. Nog lang heeft de familie de bijnaam "Kleuske" naar Klaas Wolt-huis.

556 Hier wonen in 1748 Jan Hermansen Tenniglo met Aaltje en Lucas Tenniglo met Aeltje. In 1759 wordt Everwijn v.d. Berg eigenaar door overname van het geheel van de weduwe G. Helmig-Post ten behoeve van Hendrik Hulshoff. In 1761 koopt Hendrik de halve woning van Berent Hulshoff, waarbij de andere helft van de woning eigendom was van richter G.W. Westerlo. Dan wordt in 1762 Teunis Hulshoff eigenaar van de helft met de aangebouwde kamers en is J.E. Hilbrink eigenaar van de andere helft. In 1795 verkoopt de weduwe Teunis Hulshoff het halve huis en kamer bewoond door Geert Tenniglo met Gerarda Schoemaker. In 1830 bewoont Maria Oude Grevink-Nijhof het huis met Franc(iska) Schoemaker en Jan Vloedbeld in de kamer. In 1848 is kleermaker Oude Groen eigenaar/bewoner. Eerder woonde hier koperslager W. Morsink. Van deze familie zijn in 1950 vier personen verongelukt tijdens het wegbrengen van de Missiepater Morsink.

Op dit perceel heeft ook de "Moodn snieder" Weber en Hanna Bos gewoond; de moeder van wethouder H. Bos tot op 94-jarige leeftijd. In de oorlogsdagen hebben zij onderdak verleend aan de joodse familie De Leeuw. Thans is hier de winkel van Zenge-rink.

M.G.E. van Harten-Fransen.

Bronnen:

Markeboek van Senderen 1595-1868; Gerichtsprotocollen van Borne vanaf 1735; Volkstellingen van 1748 en 1830; Notariële archieven; De Windekorenmeule van Het Weleveld; Genealogie Doopsgezinden door C.L. ten Cate; Deel 28 losse stukken contentieuze zaken RA Zwolle; Mondelinge overleveringen.

Leverbare uitgaven van de Heemkundevereniging Bussemakerhuis:	
Titel	Prijs *
De Hof te Borne rond 1650	f. 5,00
Rond Horst en Hof te Borghende	f. 10,00
De Doopsgezinde families uit Borne in 1830	f. 5,00
Borne Historie en volksverhalen	f. 10,00
Landweren Borgen en Postwegen	f. 20,00
Borne archeologisch	f. 12,50

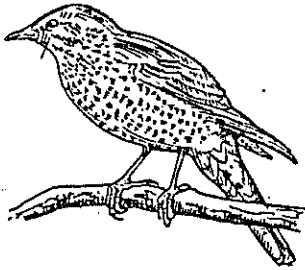
* = prijs exclusief porto.

De uitgaven zijn verkrijgbaar bij de penningmeester van de Heemkunde vereniging, de heer A.J. Linthorst, Zuid Esch 46, Borne, telefoon 074 - 667007 en bij het Bussemakerhuis aan de Ennekerdijk in Borne.

N GEVLÖAGEN VOGEL

(n vertelselke oet t Boorn van vrooger)

t Gebuurn in de tied dat oons doarp nog n móoi doarp was. Op de stea woar non n deel van t weenkelcentrum steet, lag vrogger nen oetgestrektn hof woar op nen mooin deurdeweksn morgn twee keerls, breurs van mekaar, drok an t weark warn. t Was volop zommer en umdat t teegn neegn uur leup, stun de zun a hoog an n blauwn hemmel. Oawer n pad, de Bakkersteeg, dat langs de grond leup, kwam n köppelke schooljongs an en iej kondn van wieden a wa zeen dat ter wat biezunders an de haand was. Dow ze nōager kwamn koj dat ok wa zeen: een van de bōs-sels har in de biemekaargehooldn haandn nen liester, dee zee oonderwegns hadn grepn. Mer non kwam de meulekheid! Woar moj zon deer loatn aj in de schoolbank zaatn? At de meester t zag, koj der van op an daj ne kwiet wann en dan haj oawer straf nog nich ees sprōkn. Goodn road is mangs duur, zeg t sprōk en dat gung hier ok op.

Dow de jongs de keerls zaagn dee drok deurwearktn, kreeg ze nen inval. "Kōw den vogel hier nich loatn tōt aw wierkomt oet school?", vrōag n vriejstn van de jongns. De keerls hōaldn op, lōatn de schup rōstn en keekn es noar n gevangn vogel den met n verwordn kōpke tusken de jongvinger deurkeek. "Iej kōnt ne hier wa loatn", zear een van de keerls, "Doar in n hook bieje heg steet wa nen leugn emmer en aj den op n kop zet kōj em der mooi oonder doon". "Krig e dan wa loch?", wol de klookste jong nog wetn, hee vōnd t naar spietig dat t mis zol goan met n vogel woart ze zo drok met watn wes um em te kriegen. "Och zon deer hef ok nich vōl oadm nōadig", zear n aander, "En der koomp ok nog wa luk oonder n raand van n emmer langs".

De jongs warn oawertuugd en dat mos ok wa want t was de heugste tied um zik in n Es op de jongsschool te loatn zeen! n Vogel wōddn oonder n emmer doan en met n "Vanmiddag haal wiej n op heur!", verdween ze op n draf wieder deur de Bakkersteeg. t Slōag juist neegn uur op de beide Boornse kearktoorns.

De keerls teugn wier an t weark en n vogel rōardn zik nich oonder n emmer in t halfduuster dat em umslōtn hōal; hee har zik blikbaar daal leg bieje t ongeluk dat em oawerkōmn was. Nen tiedlaank gung veurbiej. Dow hōal een van de manleu op met zien weark en vrōag an n aander: "Wat doow der met"? Zien breur zear nen tied laank niks, mer lōap dan noar n emmer. lichtn em an de ene kaant luk op en zear: "Maakt daj votkomt"! De liester bleef evn beduusd zitn: hee har nich

meer rekend op zonne kaans. Mer dan vlôag e met nen schreeuw van bliejschap vot, de vriejheid tegemôat. Nich meteen wiedvôt, mer op de eerste boannstik streek e daal; net of e t zik nich begriepn kon...

"Hej em te pakn?", vroag der een met n stoaln gezicht.

den zo te zeen n eigenaar was. En terwiël een van de moatn m hōlp met t oplichtn van n emmer, dear e doar met beide haandn nen grep onder.....

Hee verstiefdn en bleef liekwit zitn.... "Hej wat?", vroag een van de aandern. Mer hee zear niks en trök laankzaam ziene haandn, dee ne aandere kluur hadn kreegn, onder n emmer oet. De jongs keekn of ze t in Köln hoardn grommeln.

Vanaf t laand keekn de manleu met n onscheuldig gezicht noar de dree jongs dee nog veraltereert um n umgevaln emmer stunden. "Hej em te pakn?", vroag der een met n stoaln gezicht. "Hee is vot", zear een van de jongs met oawersloande sproak. Zwiëgend löapn ze achter mekaar an hen; n mooin dag was veur eer kapot...

Ge Nijkamp.

Eerst ne vogelkouw, dan nen vogel.

ZO WAS 'T, ZO IS 'T

Behalve dat er op De Bleek in de loop der jaren vrij veel grote bomen zijn gegroeid, die het maken van een foto vanuit hetzelfde standpunt als de bovenste foto onmogelijk maken, is er ter plekke sinds kort na de eeuwwisseling veel veranderd. Zo is de Bleekschool (1^e gebouw rechts) verdwenen en is de bebouwing links vrijwel geheel vernieuwd. De eerste drie panden rechts hebben nog het meest van hun oude uiterlijk behouden...

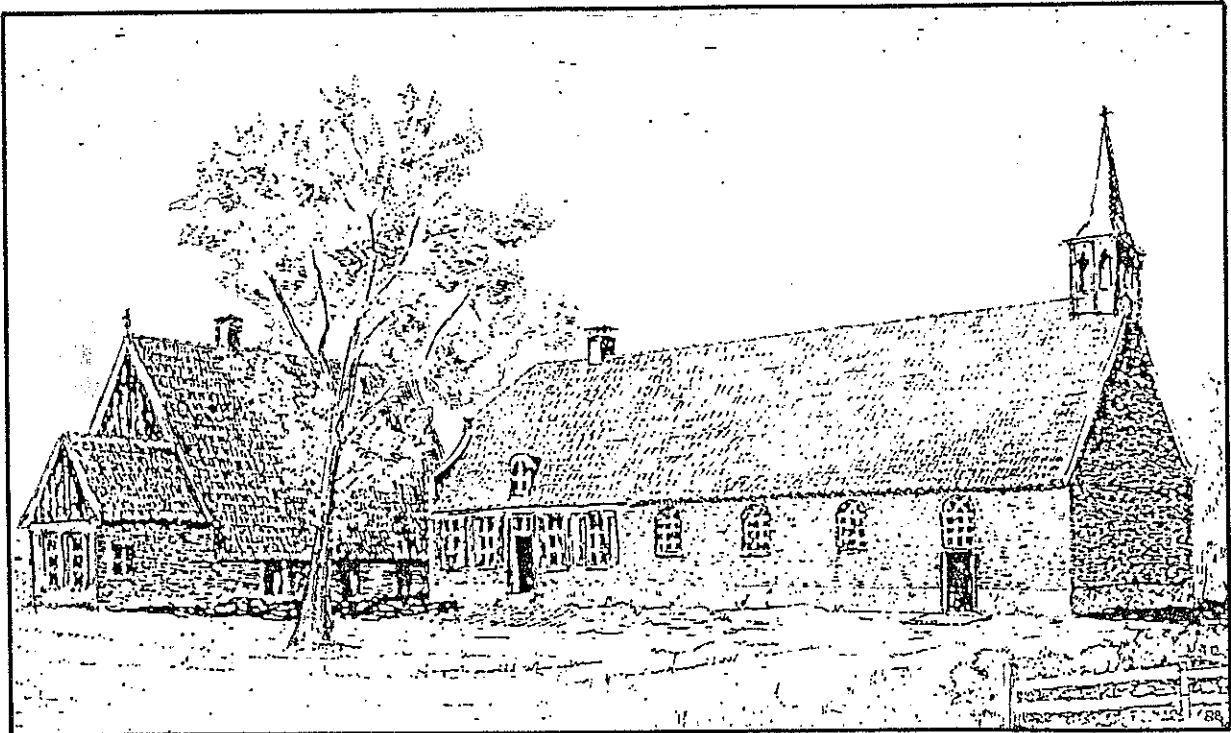

WANDELING LANGS ENKELE BOERDERIJEN IN HERTME

Op 1 september j.l. werd onder leiding van onze voorzitter, H.A.M. Woolderink, een wandeling gemaakt langs enkele boerderijen in Hertme. Aangemoedigd door fraai weer nam een vijftigtal mensen deel aan deze mooie tocht. We geven hierna, als redactie, een korte impressie van de toen bezochte erven die, tijdens de wandeling, door Woolderink op interessante wijze werden omschreven.

De Kolk

Op de voormalige boerderijplaats De Kolk staat tegenwoordig de R.K. kerk met ernaast de Pastorie. Deze pastorie heeft jarenlang als kerk gefungeerd tot in 1902 eindelijk de nieuwe kerk, naar ontwerp van architect Wolter te Riele Gzn, gereed kwam. In 1832 was De Kolk 3 ha groot.

Het voormalige erve de Kolk met de pastorie/kerk.

Het Groothuis

De oorspronkelijke havezate Het Groothuis is helaas verdwenen. Slechts een der bouwhuizen, thans Het Olde Groothuis of Spookhuis genoemd, rest ons nog. De boerderij was in 1832, inclusief het Olde Groothuis, 20 ha groot. In haar bloeitijd werd de havezate o.a. bewoond door leden van het geslacht Van Averhagen. De verdwenen "Borg in de Horst" in het dorp Borne behoorde tot de goederen van deze havezate. Thans wordt de boerderij bewoond door de familie W. Meijer.

Het Juffershuis bij erve Het Bartelink.

Het Bartelink

De boerderij was in 1832 29 ha groot. Het was bijna een gehucht en bestond uit Klein Bartelink, Groot Bartelink en 't Hommers of Juffershuis. 't Hommers werd zo genoemd naar pastoor Hommels die op deze plek jarenlang heeft gewoond en er zelfs een huiskapel heeft gehad. De kapel werd later afgebroken en er verrees het tegenwoordige Juffershuis dat er nu weer fris gerestaureerd bijstaat. In de hal van dit huis is de volgende Latijnse spreuk te zien: "aCCeDentI MorantI et abeVntI saLVs", hetgeen betekent "Heil hen die hier vertoeven en weer heengaan". De hoofdletters in de spreuk vormen in Romeinse cijfers, opgeteld, het jaartal 1763, het jaar waarin pastoor Hommels dit huis in gebruik nam. Thans wordt de boerderij bewoond door de familie Ter Keurs.

aCCeDentI MorantI et abeVntI
saLVs

Latijnse spreuk in de hal van het Juffershuis.

Het Grevink

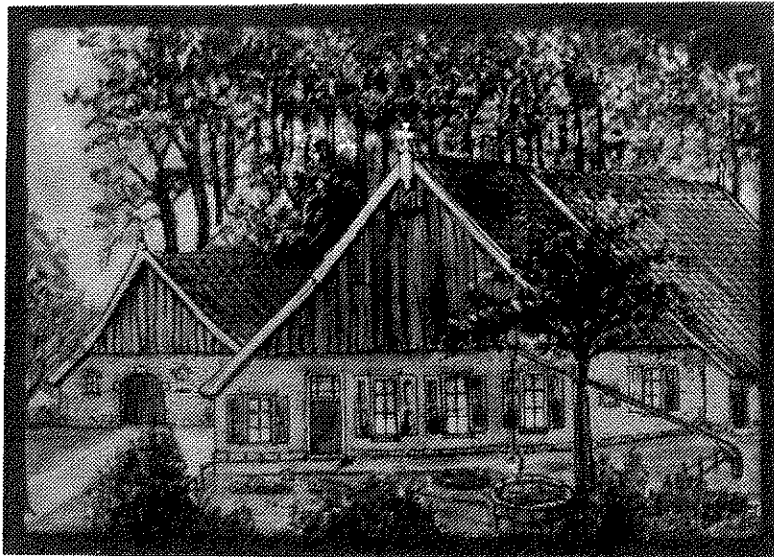
Boerderij Grevink of De Greve omvatte samen met de Olde Greve in 1832 een gebied van 31 ha. Het was dus een grote boerderij. In Wereldoorlog II hebben de Meijlinks hier nog ingewoond. De boerderij was trouwens eigendom van de Meijlinks. De oudste vermelding is het jaar 1398 en het was rond 1600 bezit van Goesen van Coeverden tot Rhaen. Thans wordt het bewoond door de familie Ten Dam.

Het Aalderink

Het Aalderink was in 1832 een boerderij van 15 ha. Zoals op alle boerderijen is ook hier veel verbouwd. Van de oorspronkelijke boerderij is nog slechts een fraaie schuur over die onder Monumentenzorg valt. Deze vakwerkschuur is mooi geres taureerd en een goed voorbeeld van vroegere boerderijbouw. Het Aalderink wordt thans bewoond door de familie Meijer.

Het Veldhuis

De tegenwoordige boerderij stamt uit het jaar 1919 en is voorzien van een gevelsteen met het opschrift "ERVE VELTHUIS". In de zijkant van de boerderij is een fraai glas-in-lood-raam van de hand van Herman Liedenaum aangebracht, met een afbeelding van de vroegere boerderij die er vlakbij lag, maar helaas geheel is verdwenen. De boerderij was in 1832 27 ha groot en wordt thans bewoond door de familie J. Blenke.

Het oude Velthuis.

Na het bezichtigen van al dit moois en met dank aan de bewoners van de erven en aan onze gids H. Woolderink, werd er onder het genot van een lekker kopje koffie, in Café Liedenaum in Hertme, nog gezellig nagepraat over deze mooie wandeling.

De Redactie.

KLANDESTIENE JENEVER OP HET HESSELER

Twee eeuwen geleden, om precies te zijn op 6 juni 1783, werd voor het Gericht te Borne door middel van "vraagartikelen" een aantal lieden gehoord omtrent het nuttigen van jenever op het Hesseler. Vraagartikelen van toen zijn te vergelijken met het hedendaagse verhoor in een rechtszaak. Een (aan)klager begaf zich naar de rechter van het Richterambt waar de getuigen, respectievelijk de dader(s), die moest(en) worden opgeroepen voor het afleggen van verklaringen, woonden. De rechter hoorde de klacht aan en stelde naar aanleiding daarvan een lijst op met vragen, die aan de getuigen moesten worden gesteld. Hij liet op de lijst ruimte over om de gegeven antwoorden te noteren. Aan elke getuige werden dezelfde vragen gesteld (als dit niet het geval was werd zulks apart vermeld) en de antwoorden werden vastgelegd, ook als een antwoord gelijkloënd was aan dat van zijn voorganger(s).

Wat was nu de aanleiding van de rechtszaak in Borne? Claas Troost, "de pachter van de brandewijn en de gebrande wateren" in het gericht Oldenzaal, stapte naar de rechter van Borne omdat hij had vernomen dat inwoners van die plaats op het Hesseler jenever zouden hebben gedronken. Hij wilde hier graag meer van weten omdat de belasting op de jenever, in het gericht Oldenzaal gedronken, hem toekwam. Getuigen die de rechter via-via moest zien te achterhalen, werden opgeroepen te verschijnen. Dat waren: Benjamin Meijer, Aloff Düschaate, Gerrit Nieuwenhuis, Gerritjan Grootenhoff, Gerrit Morsman, de bouwknicht wonende op de Bornse windmolen, Jan Bussemaker, Sibrand Bussemaker en Hendrik ten Cate.

*Het drinken leert men het eerst
En daarna pas het eten
Men zal daarom uit dankbaarheid
Het drinken nooit vergeten.*

Het zou een te lang en langdurig verhaal worden wanneer hier alle vragen en ieders antwoorden in extenso werden weergegeven. De volgende samenvatting geeft echter een voldoende duidelijk beeld.

De eerste vraag die nagenoeg elke zaak betrof de personalia (naam, voornaam, leeftijd enz.) en de eventuele verwantschap (met de klager) van de getuigen. In het onderhavige geval werd de getuigen vervolgens de vraag gesteld of zij op

Hemelvaartsdag naar het Hesseler zijn gegaan om o.a. ten huize van Gerrit Bekkers of van de zogenoemd wordende Jannes Strotten of ten huize van Jan Bertelink, anders genaamd Haasen-Jan, jenever te drinken (een dezer drie adressen stond niet als herberg te boek). Zij moesten voorts vertellen hoeveel zij òf persoonlijk, òf gezamenlijk hadden gedronken, wie het geestrijke vocht inschonk en of dit geschonken is in een bierglas, een roemer, een oort, een halve oort, in mengels of karsmaate. Een aantal getuigen bleek bij Haasen-Jan te zijn geweest; anderen wisten niet hoe de bewoners van het bezochte pand heetten. Niemand wist meer hoeveel er was gedronken, maar enkele getuigen stond nog duidelijk voor de geest dat Haasen-Jan zelf had ingeschonken en wel in bierglazen en in roemers. Een reeks van vragen moest duidelijkheid brengen in onderwerpen als: moest er worden betaald, hoeveel, een ieder voor zich of gezamenlijk, aan wie, en wisten ze eigenlijk wat de jenever daar kostte?

Uit de antwoorden kwam naar voren dat zij door "iemand uit het gezin" werden getrakteerd, maar diens naam was bij de meeste gasten niet bekend. Misschien "Haasen-Jan"? Ook onbekend was de prijs van de drank, hoewel een der getuigen zich herinnerde 8 stuivers op tafel te hebben gelegd, naar zijn mening ongeveer de waarde van het genotene. Maar hij moest het geld weer in zijn zak stoppen!

Dan wilde de rechter wel eens weten of de jenever, op het Hesseler geschonken, beter van kwaliteit is dan die, welke de herbergiers binnen Borne hun gasten plegen voor te zetten; ook of ze soms goedkoper is dan 11 stuivers per kan? Helaas, de getuigen verklaarden "het niet te weten" of "zich er niet van bewust te zijn", maar... "bij geruchten wel eens wat gehoord te hebben!".

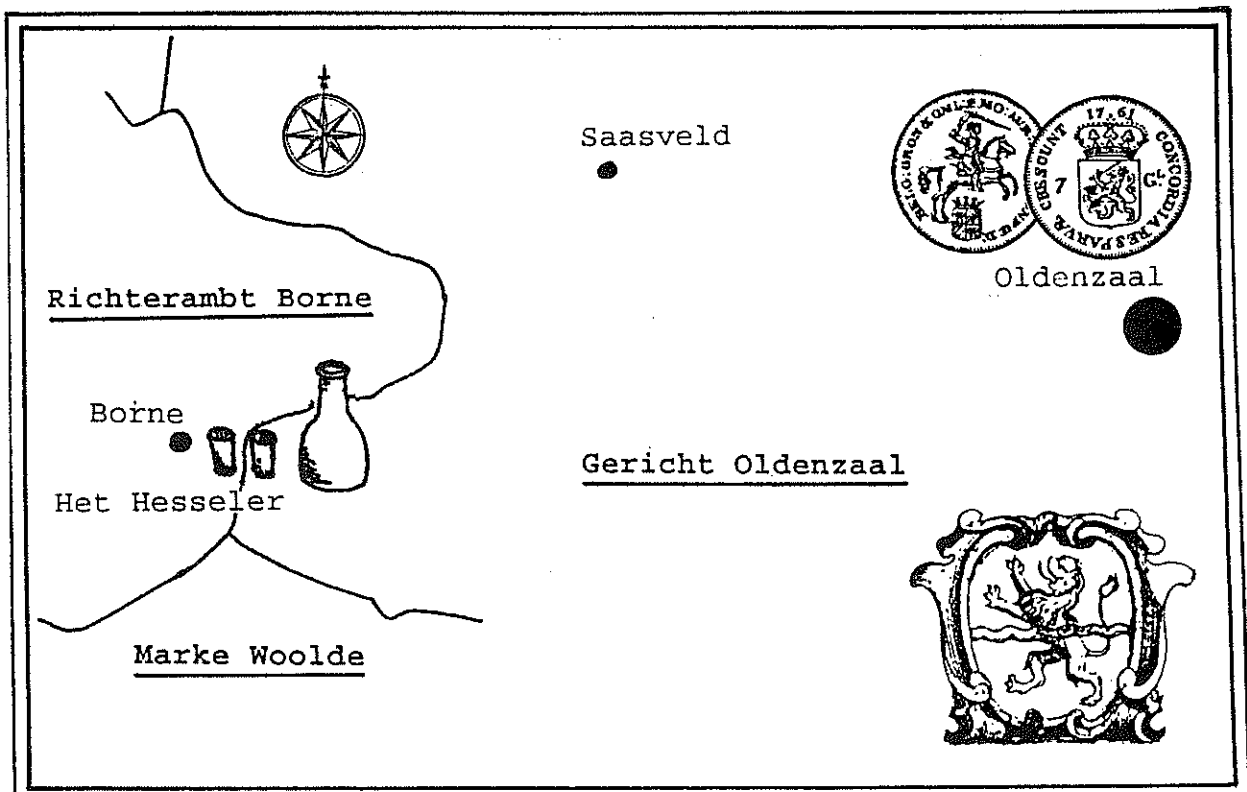
Tot zover het relaas van het drietal getuigen. Twee volgende genieters maakten de zaak er niet duidelijker op door mee te delen dat zij niet op Hemelvaartsdag, maar op de voorafgaande zondag op het Hesseler zijn geweest. De een in 't huis van Gerrit Bekkers, de ander wist het niet meer. De overige antwoorden van dit tweemanschap waren ongeveer gelijklopend aan die van hun drie voorgangers, met dit verschil dat het ook wel de bouw knecht op de Bornse molen geweest zou kunnen zijn die de jenever had uitgeschonken. Tegen betaling? Neen, geld wilde hij er niet voor hebben! De getuigen No. 6, 7 en 8 kregen dezelfde vragen voorgelegd als de anderen, maar zij mochten die niet in het bijzijn van hun reeds gehoorde collega's beantwoorden. Waarschijnlijk daarom niet, omdat zij een zekere financiële binding hadden met de drie bewoners van het Hesseler (Bussemakers worden rond 1780 genoemd als erfgenamen van huizen en grond op 't Hesseler).

Ze deelden mede de Hesseler-bewoners te kennen, doch zij wisten niet zeker of Jan Bartelink in 't Gericht van Oldenzaal

dan wel in Delden woont. Voorts dat ze geregeld bij genoemde mensen thuis komen en daar nooit andere jenever hebben zien drinken. De laatste getuige schoot te binnen dat hij wel eens bij Gerrit Bekkers was geweest en getrakteerd werd. Op de vragen, of de drie Hesseler-bewoners jenever verkopen, voor hoeveel per kan, of dit heimelijk dan wel in het openbaar geschiedt en of deze jenever goedkoper is dan in Borne, bleven de drie het antwoord schuldig. Ze wisten van niks, ze hadden er nooit van gehoord...

Het spreekt vanzelf dat het Gericht aan de hand van deze antwoorden geen oordeel kon vellen betreffende eventueel klandestien jenevergebruik; gedachten aan gesmokkelde of zelfgestookte jenever zullen wel zijn opgekomen.

De 6^e juni 1783 had Claas Troost, als pachter van de brandewijn en gebrande wateren "geklaagd" dat in zijn gepacht gebied, het gericht Oldenzaal, hem toekomende belasting werd ontdoken. Hij heeft namelijk het recht deze accijns te ontvangen, voor een of meer jaren, voor veel geld van het landsbestuur gekocht en hij wil dat geld graag met winst weer terug zien. Het Hesseler nu, was - om deze accijns te ontduiken - een strategische

Ligging van Het Hesseler, ver weg van het bestuurscentrum Oldenzaal op de grens van het Richterambt Borne en de Marke Woolde (Hengelo).

plaats. Het lag helemaal op het eind van de marke Hasselo ± 12 km (= 2 1/2 uur gaans) van het bestuurscentrum Oldenzaal; dicht bij het dorp Borne (gericht Borne) en het dorp Hengelo in Woolde in het gericht Delden.

In september 1783 wordt er weer een gericht gehouden te Borne op verzoek van Laurens Lazonder en Hendrikus Wolterink pachters van resp. de Stad en het gericht Enschede. Zij willen dat ondervraagd worden: Jannes Meijer, Hendrikus Jan Berghuis en Gerardus Mulder (Hospes in de "Zwaan" te Borne) pachters van het gericht Delden en Borne en tevens een zekere Jannes Wiel-dijk. Waarom de pachters van Enschede, Delden en Borne belang hebben bij de gerechtelijke ondervraging zal wel blijken. Na afvragen van de leeftijd en verwantschap wordt gevraagd of zij de pachters van gebrande wateren in de gerichten zijn en twee met name genoemde personen kennen n.l. Frederik Bekker en Engbert Garfink, die in of onder Altstede in Münsterland wonen en tevens of genoemde personen bij getuigen bekend staan als grote smokkelaars van jenever? Op de gestelde vragen antwoor-den de getuigen op de eerste met hun leeftijd, op de tweede bevestigend en op de derde dat ze de eerstgenoemde wel kennen c.q. van gehoord hebben, doch de tweede genoemde niet en dat ze hem nog nooit hebben kunnen attraperen met het smokkelen.

Via de gestelde vragen en antwoorden wordt duidelijk dat hele karrevrachten jenever vanuit het Münsterland, dus door 't pacht-district van "Enschede en Delden en Borne of omtrent" worden binnen gebracht in het district van Oldenzaal. De getuigen zijn het niet eens over de plaats waar de jenever zich zou bevinden: de een zegt in 't gericht Delden, de ander op 't Hesseler (= Hasselo). Verder blijkt uit de getuigenissen dat Frederik Bekker en Engbert Garfink voordat J. Meijer pach-ter was, aan de toenmalige pachters van Hengelo jenever lever-den. Bij de als laatste gestelde vraag blijkt dat deze Frede-rik Bakker afkomstig is uit het Hesseler.

Voor de volledigheid volgt hier nog een getuigenverklaring waaruit blijkt waarom hij zich op dat moment had "teruggetrok-ken" in Duitsland. De getuigen worden gevraagd of ze niet weten dat Frederik Bekker "voor een jaar of wat zig van hier geabsenteert heeft en na Münsterland is gegaan" omdat hij een zekere Jannes W. "in 't aangezicht gesneden zou hebben" en "wegens het branden (= ongeoorloofd voortijdig aansteken) van een paaschvuur" door de Drost vervolgd zou zijn geworden. De vierde getuige, Jannes W., wordt nu de vraag betreffende de verwonding gesteld, die bevestigend wordt beantwoord en tevens dat dit reeds 2 jaar geleden is gebeurd.

Tot zover het drankgebruik van de ingezetenen van Borne op het "Eldorado" het Hesseler rond 1780. Wat de beslissing was van het gericht is een vraag, die misschien nooit beantwoord zal kunnen worden. We zullen blijven zoeken!

G.A.B. Nijhuis.

Dit artikel is eerder geplaatst in
Oald Hengel, No . 4 en 5(?), 1984.

EEN AKTE VAN VERKOOP VAN HET WELEVELD

Via Dr. A. Fuldauer kwamen we in het bezit van een kopie van een akte van verkoop van het Weleveld door de Heer Dikkers. De kopie-akte betreft de verkoop in 1908 (registratie in het kadasterdienstjaar 1909) en berust thans in het Archief van de gemeente Borne; de kopie maakt deel uit van het archief van de

Curatoren in de Landsrechten van de Heeren J. en L. DIKKERS te Almelo en voor een mede-eigenaar in enkele der nagemelde goederen, ten overstaan van de te Almelo en te Borne-gevestigde Notarissen:

De onroerende goederen,

tot die boddels behorende, gelegen in de gemeenten Borne en Tubbergen en één perceel in de gemeente Weerselo, w.o.

I. De Havezathe „Het Weleveld,”

waaraan verbonden Heerlijke Rechten.

Voorts Eenige Boerderijen,

als de erven »Bruggeman,» »de Haat,» »Muldershuis,» »de Keet,» »Hulshuis,» »Nardus - Mulders,» »Bosch - Roelf,» »Beershuis,» »De Esscher,» »Dikboer» en »de Pol of Vloedbeld», alles gelegen te Zenderen, gemeente Borne en deels onder Albergen, gemeente Tubbergen.

VOORTS

eenige Weilanden,

hooilanden, bosschen, met zwaar op gaand hout, helde, zeer geschikt voor ontginning, waarvoor het uitgestrekte veld »de Vloedbeld» aan den Bornschen straatweg.

Advertentie uit 1908.

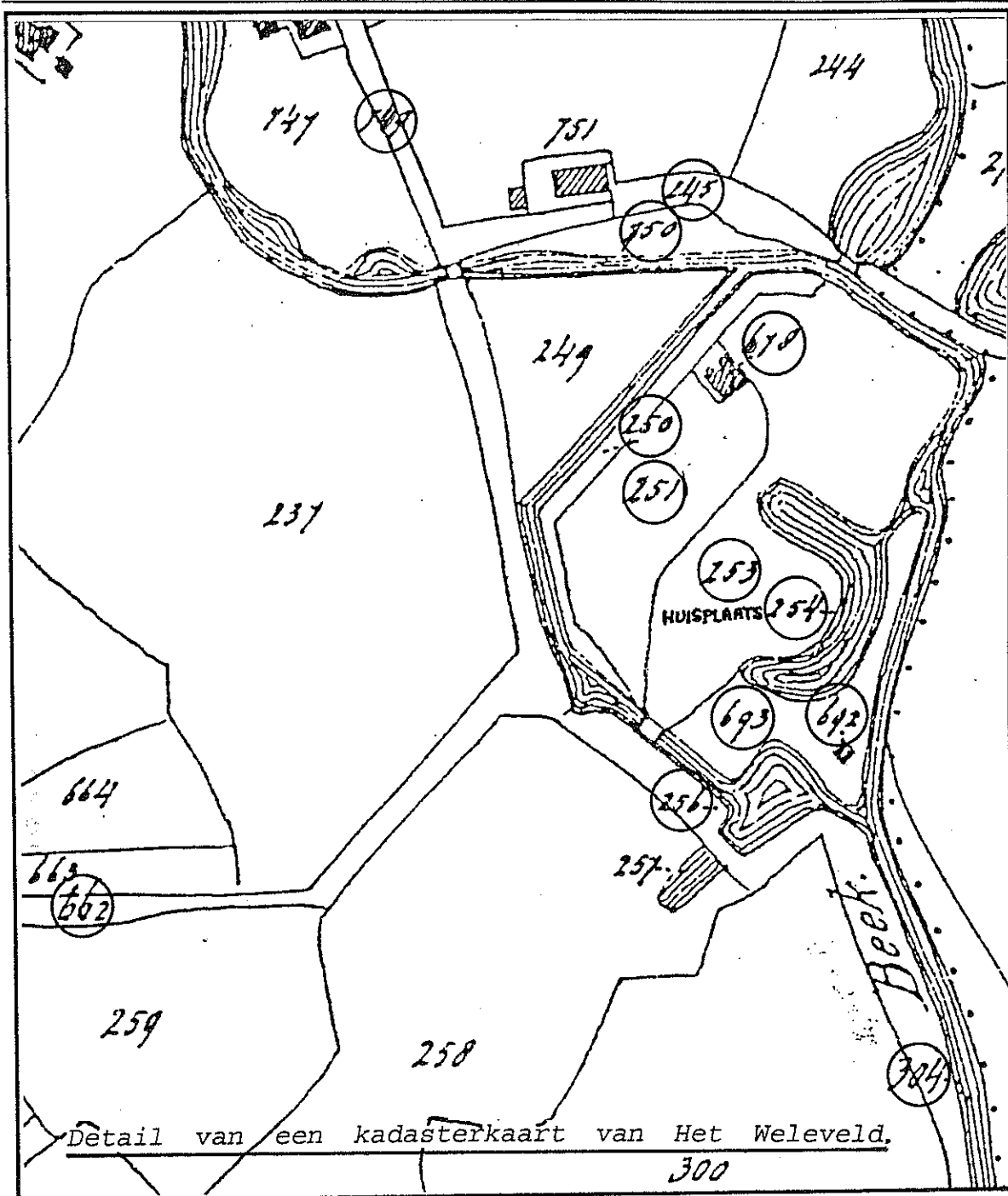
noemd maakt deel uit van de Bornsche Lee en is openbare Waterleiding. Bij dit perceel behooren de aan de Havezathe verbonden heerlijke rechten bestaande in den land en watertol de prevatieve Visscherij in de beek van af het Straven Vonder tot aan de Daskolk het recht van het beroepen van een predikant, Schoolonderwijzer, organist en koster met het opperkerkmeesterschap en opperprovisorschap te Borne en eenzitsbank op het koor der Protestantse kerk te Borne een en ander zooals het door den eigenaar den Heer Jan Dikkers gemeld werd bezeten en gebruikt.

Nederlands Hervormde gemeente en is door een toevoeging in de marge gedateerd, september 1942. Dr Fuldauer was zo vriendelijk er een transcriptie van te maken zodat deze voor heemkundigen interessante tekst, voor eenieder makkelijk leesbaar is.

A De Havezathe Weleveld onder de Gemeente Borne en Tubbergen en de Buurtschap Zenderen.

Perceel 1

Het erve Hof van Weleveld bestaande in huis, erf, schuur, koepel, bouwland, akkerhout, opgaande boomen, water en wegen. Kadastraal bekend Gemeente Borne Sectie cf. nummers 675-692-249-250-251. 253-254-693-256. 869-871-662-661 met uitzondering van een Oostelijk afgepaald middengedeelte gelegen tegen perceel 6 zijnde het gedeelte behorende bij perceel 1 groot ongeveer 67 are 40 Centiare voorts 749.245.-238 en 750 en alles tesamen groot plus minus 5 Hectare tachtig are zeventig Centiare. De percelen nummers 245.749-661-662 en 871 moeten als wegen blijven bestaan ten behoeve van alle percelen de gemelde Havezathe behorende. De beek nummers 869 en 238 beide hiervoor ge-

Verkopers willen echter in geen deele voor de geldigheid dezer keuze instaan en tot geenerlei Vrijwaring hiervoor gehouden zijn. Wordende de koper geacht de rechten geheel voor eigen risico te hebben gekocht.

Latere toevoeging (1942) in de marge: Weleveld (zonder datum) recht op beroepen van een predikant.

Verkooper staat niet in voor de geldigheid van dit recht.

Sept. 1942

Frost Pres.Kerkv.

MONUMENT 5

Dit gebouw, in neo-renaïssancestijl, aan de Ennekerdijk No. 10 heeft in de loop der jaren diverse functies gehad. Het kwam in 1895 tot stand als Patronaatsgebouw van de R.K. Werkliedenvereniging Sint Joseph. Een steen naast de voordeur vermeldt dit feestelijk gebeuren met 19 maart 1895 als datum en Pastoor J.H. Hendriks als eerstesteenlegger. Na de Werkliedenvereniging (opgericht op 25 oktober 1891) werd het o.a. gebruikt als school en voor cultureel jongerenwerk. Thans is er een galerie met atelier en woonhuis in gevestigd. Het is dus een domein van kunst geworden.

De muren van het gebouw zijn versierd met gele baksteen en er is een waterlijst ter hoogte van de onderzijde van de raamkozijnen. Het gekruiste schilddak is belegd met grijze en rode holle dakpannen. De gevelindeling is niet oorspronkelijk en de raamindeling is gewijzigd. De gevelsteen van de Werkliedenvereniging is helaas deels afgedekt met een plank. Gelukkig heeft de huidige bewoner gezorgd voor een goede staat van onderhoud, zodat we waarschijnlijk nog tot in lengte van jaren van dit voor Borne markante gebouw kunnen genieten.

Zo aj n peerd zadelt, zo muj der op rien.

ONZE OUDE STEFANUSKERK NADER BEKEKEN 2

De Pestheiligen

In het gebroken licht, dat door de koorvensters valt overdenk ik de lang vervlogen tijden. Hoe lang is het ook al weer geleden dat de "zwarte dood" hier vele slachtoffers maakte? Ik denk daarbij aan de heren, die vandaag onze aandacht vragen en die naar elkaar toegewend staan afgebeeld. Toch zijn het geen tijdgenoten want er ligt een periode van wel duizend jaar tussen beider levens. Maar laat ik ze eerst even aan u voorstellen: De man links met de groen/rode mantel en de rode bel is Antonius en naast hem zien we Rochus met de rode mantel en

Direct naast het venster vindt u de bedoelde muurschildering.

Links, met de rode bel, Antonius en rechts Rochus. De hond (geel van kleur), staat aan de voeten van Rochus. Tevens zijn er meer engelen afgebeeld. Uit deze foto is ook op te maken, dat de kansel in de kerk van Borne vroeger aan de linkerkant stond.

de hond. Waarom zijn ze samengebracht op een tableau? Wel, beiden zijn zogeheten "pestheiligen". Indien ze in onze eeuw hadden geleefd zouden het "aidsheiligen" kunnen zijn. Zonder een vergelijking tussen beide ziektes te kunnen en willen maken, zou ik toch iets meer over de vroeger

terecht zo gevreesde ziekte, de pest, willen vermelden.

In 1348 kwam de pest naar Europa, eerst in de landen om de Middellandse Zee. Vandaar verspreidde de epidemie zich over heel Europa. Na circa 2 jaar was de pest al ongeveer tot Lapland doorgedrongen. In die paar jaar stierven er in Europa DERTIG MILJOEN mensen! Geen wonder, dat de mensen doodsbang waren voor deze plaag. Hele families stierven in enkele dagen. Hun huizen stonden leeg, de deuren stonden open. Zieken die hoge koorts hadden smeekten om water, maar vaak kwam er niemand om voor hen te zorgen.

"Met mijn eigen handen droeg ik mijn vijf zoontjes naar het graf"; meldde een vader uit die tijd. Een monnik schreef: "Dit moet een straf van God zijn; dit is het einde van de wereld.

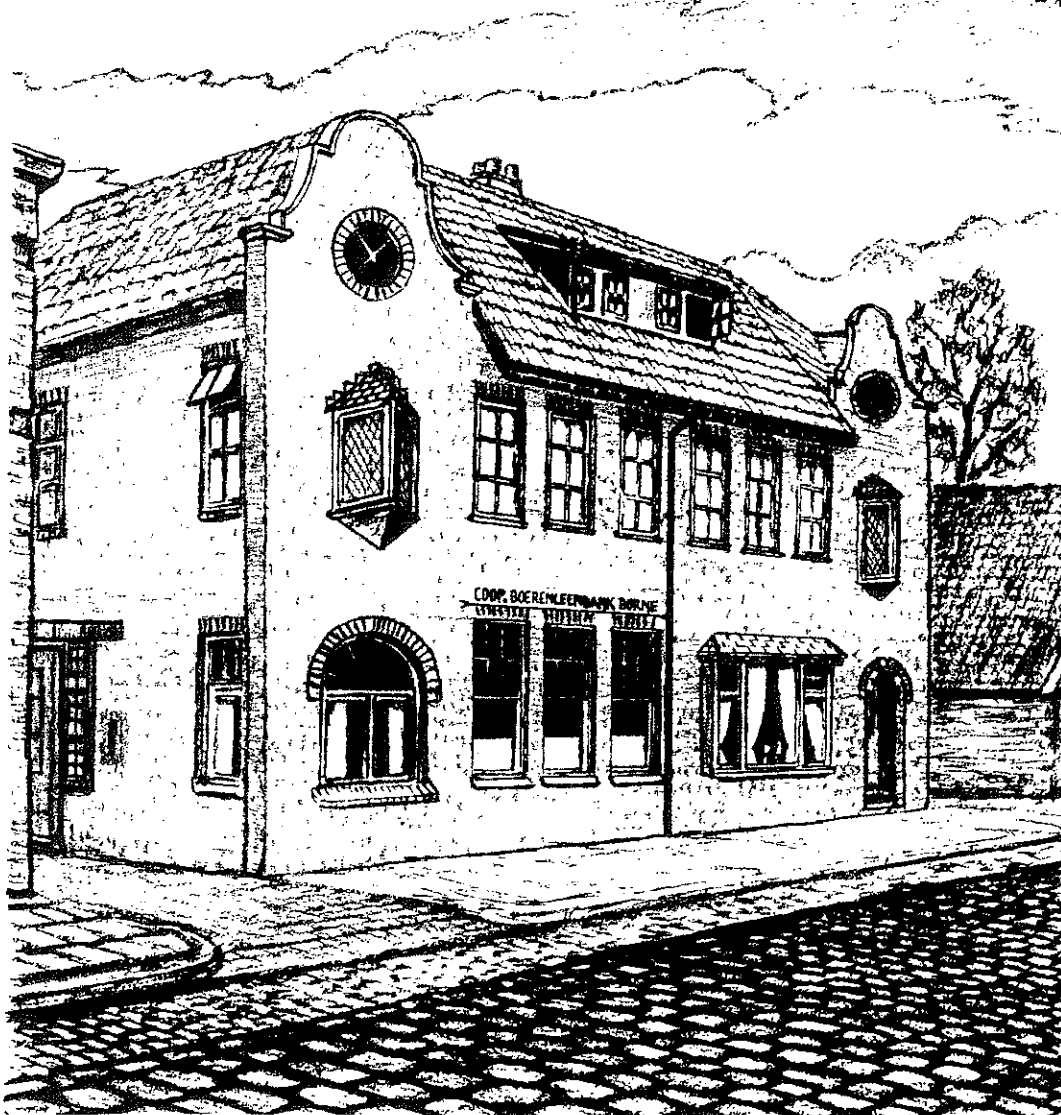
Terug naar onze muurschildering. Antonius (Abt, of ook kluizenaar) is in heel West-Europa nog steeds een populaire heilige en in het volksleven neemt hij een belangrijke plaats in. Hij leidde in de vierde eeuw een kluizenaarsleven in diverse woestijnen in Egypte. Aldaar voerde hij, volgens traditie, een zware strijd met de demonen. Op kritieke momenten bezocht hij de Christenen in nood in Alexandrië; eens, tijdens de vervolging onder keizer Maximus, om de martelaren te bemoedigen. Antonius werd, behalve als pestheilige, een van de bekendste patroonheiligen van vee en werd in tientallen bedevaartplaatsen aangeroepen.

Tevens werd hij de beschermheilige van slaggers en borstelmakers. Er zou over deze figuur nog veel meer te vertellen zijn, maar we kijken nu toch maar naar nummer twee: Rochus (14^e eeuw). Hij verzorgde op een pelgrimstocht naar Rome pestlijders en genas velen van hen door gebed en het kruisteken. Toen hijzelf door de pest was aangetast trok hij zich terug in een boshut, waar een hond hem voedsel bracht en een engel hem verzorgde. Hond en engel zien we op de schildering. In de 15^e eeuw werd hij in West-Europa zeer populair als beschermheilige tegen pest en andere besmettelijke ziekten. Hij werd ook de patroon van artsen en verplegers.

A.A. ten Kate.

n Enen stearft, n aandern earft.

OOIT GESLOOPT 4

J.B.F. Leuverink '97 Boerenleenbank ± 1942 vrij. naar ets. Cor. v.d. Woerd.

Hierbij een schets (naar een ets van oud-Bornenaar C. v.d. Woerd) van de Boerenleenbank, opvolger van het 200-jarige gebouw dat hiervoor plaats moest maken. Opdrachtgeefster was Mw. M. Knuif, architect was Th. van Terwisga uit Hengelo en de Firma A.F. Morselt was de aannemer die het nieuwe gebouw realiseerde. Een heel mooi gebouw dat Borne helaas nog geen 30 jaar heeft mogen sieren en dat vanwege ruimtegebrek in de bank, in 1970 plaats moest maken voor het huidige gezellige bankgebouw dat in elk geval nog lang niet te klein is. Op de prent links nog een klein stukje muur van de tabakswinkel van Aarninkhof en rechts een deel van de kruidenierswinkel van Hilverink.

Met dank voor de gegevens aan de familie Knuif en aan drs G. ter Braak van het Gemeentearchief Borne.

J.B.F. Leuverink.

Um Boorn hen

As iej um dissen tied oe wilt verzetn
Mör ie eerlik woar dan nich vergetn
Um dicht bieje hoes ees good te kiekn
Want dan zal oe wa heel rap blikn
Dicht bieje deur is noar ik meen
Na veul moois veur oons te zeen.

Op de fiets of met de benewaage
Mu'j der op oet disse zommerdaage
Goat ees noa Oasel - kiek doar ees rond
Roek dan de loch da's pas gezond
Heurt dan de veugel dee fluit aaltied weer
Da's ok veur oe - begriep dat toch meer.

Dee oale eekn ze stoat der a joaren
Ze geewt oe scha zoonder vól bezwoaren
Fiets dan bedaart op Twickel ees an
Kiekt um oe hen zovól as 't mer kan
Zet oe ees daal op zonne hoolten baank
Iej heurt dan de stilte, minuten laank.

Nen jongn veugel den zien mooder röp
En 'n knientje dat vlak langs oe slöp
Dan goa'j wieder - Wendezoele, ölliemöl
Kiekt good um oe hen, iej zeet dan zovól
Roondom Boorn jao nog vólle meer
Goat ees noa Hettum of Soasel ne keer.

Zeet dan hoo alns weer is goan greuien
En zee iej het doar ok wa ees bleuien?
Ken iej 't verhaal nich van het Mölnven
Goat dat ees heurn - loop d'r mer hen
Biej 't café gebroek iej dan koffie met kook
Doar steet het verhaal wa in 't grote book.

Iejleu begriepet wa ik kan het nich loaten
'k Mur oe verteln van essen en moaten
Loop, fiets d'r oet dan veul iej oe vriej
Alns ku'j vergetn iej bint dan weer bliej.

C. ter Hennepe-Lammers.

BORNS DOOPVONT IN DELDEN

Op vrijdag middag 29 maart 1968 werd de totaal gerestaureerde Nederlands Hervormde kerk te Delden weer voor de eredienst geopend. Aan deze prachtige kerk was in de loop der eeuwen veel bedorven door onverantwoorde verbouwingen, enz. Enkele jaren eerder werd besloten tot algehele restauratie, zowel van binnen als van buiten. Thans staat de kerk er, als een der oudste en mooiste van Twente, weer in haar oude oorspronkelijke luister.

Tot een van haar oudste en mooiste stukken behoort het 16^e eeuwse doopvont dat afkomstig is uit Borne. Dit doopvont heeft eens gestaan in de oude Ned. Herv. kerk, toen deze nog de katholieke kerk was van Borne. Later kwam het doopvont in de in 1785 gebouwde Waterstaatskerk aan de Hertmerweg. Toen deze kerk werd afgebroken, werd in de nieuwe St. Stephanuskerk een nieuw doopvont geplaatst en werd het oude doopvont gebruikt als bloembak in de pastorietuin.

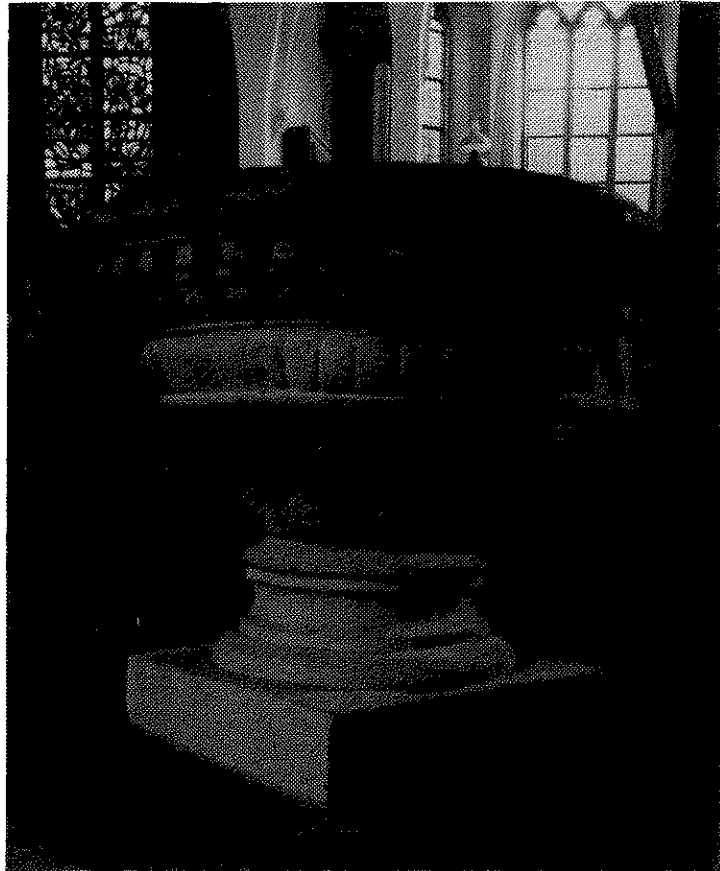
Doch weer en wind en jaargetijden deden hier hun vernietigende werk en het vont werd opgeruimd. Het belandde in stukken en brokken in de werkplaats van de Bornse kunstenaar Herman Liedenaar, die met grote deskundigheid en na wekenlange arbeid uit de stukken een waar kunstwerk tevoorschijn toverde. Het is nu een sieraad in de Deldense kerk, doch het had uit historisch oogpunt eigenlijk in Borne moeten blijven...

Auteur onbekend, waarschijnlijk:

G. ten Voorde.

Dit artikel is eerder geplaatst in "Rond de Stephanustoren", jrg. 2, No.10, april 1968.

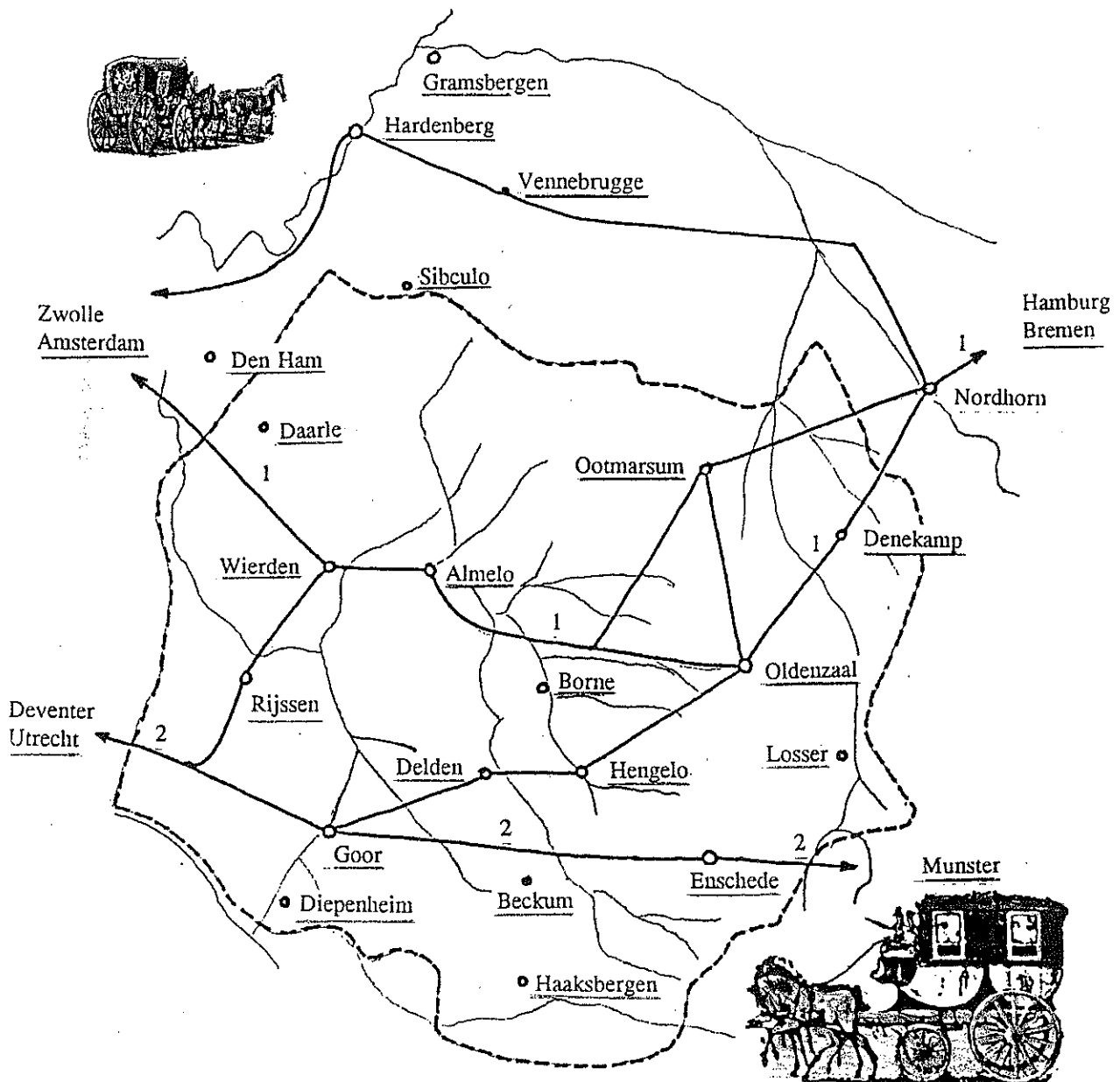
N.B.: Door deskundigen wordt de genoemde ouderdom van het doopvont, en daarmee de juistheid van dit verhaal, in twijfel getrokken. Het vont zou niet 16^e eeuwse, maar 18^e eeuwse zijn. De redactie verzoekt daarom aan de lezers om op dit artikel te willen reageren indien men hierover meer helderheid zou kunnen verschaffen.

Het "Bornse" doopvont in de kerk van Delden.

POSTWEGEN

Postwegen in Nederland zijn relatief jong. Toch gaat de geschiedenis van het postwezen zeer ver terug al betrof dat dan geen particulier postvervoer. In oude tijden diende het berichtenverkeer slechts staats- en militaire doeleinden. Pas in de middeleeuwen ontwikkelde zich aarzelend het bezorgen van post en wel via kerkelijke invloeden. Reizende monniken en pelgrims namen tegen vergoeding brieven mee. Daarvoor werden de oude handelswegen benut. We moeten daarbij denken aan,

Postwegen in Twente

vooral in de winter, slecht begaanbare zandwegen. Vooral tot de 13^e eeuw waren de bewoners van Twente erg op elkaar aangewezen. Men vormde relatief kleine woongemeenschappen en men dreef slechts plaatselijk enige ruilhandel.

Door het sluiten van het Hanzeverbond in 1241 tussen de steden Hamburg en Lübeck groeide ook de handel in heel Noord-Europa. Zo werden er steeds meer steden bij de Hanze betrokken. Ook steden als Deventer en Zwolle maakten er gedurende een bepaalde tijd deel van uit. Dit had tot gevolg dat er ook meer over land vervoerd ging worden. De wegen moesten daarop worden aangepast. Zo werd b.v. de dijk tussen Almelo en Wierden rond 1400 sterk verbeterd. Deze weg maakte deel uit van de route van Deventer door Twente naar Osnabrück en Bremen.

Als route werd daarbij niet de kortste maar wel de best begaanbare weg gekozen. De vele moerassen die er toen nog waren door de toenmalige hoge waterstand, waren daarvan de oorzaak. Het vervoer werd dan ook uitgevoerd door grote huifkarren die door minstens vier paarden werden getrokken. De voerlui op deze karren kwamen veelal uit Hessen, vandaar dat deze wegen in Oost-Nederland Hessenwegen werden genoemd.

Het ging in beginsel om twee hoofdroutes met enkele alternatieven n.l.:

- 1) Amsterdam via Zwolle - Schuilenburg - Wierden - Zenderen - Saasveld - Oldenzaal - Osnabrück - Bremen.
- 2) Utrecht - Deventer - Holten - Markelo - Delden - Oele - Enschede - Munster.

Vanuit Utrecht komende kon men via Goor - Delden - Hengelo naar Oldenzaal en verder naar Osnabrück - Bremen. In het droge seizoen ging men, komende uit Amsterdam, nog wel eens ten noorden van Twente langs via Hardenberg en Vennebrugge, waar-tussen men door een moerasgebied trok, naar Duitsland.

In de 15^e en 16^e eeuw kreeg in Europa de staatspost enige vorm. Dit betrof zowel vervoer van post voor de staat als voor particulieren. In Nederland trad in 1752 de gecentraliseerde staatspost in werking. Deze beperkte zich in het begin slechts tot Holland en Friesland. In 1803 werden de overige provincies pas bij de staatspost betrokken. Het vervoer van post werd in Twente vrijwel uitsluitend via de weg bedreven. Paard en koets werden hiervoor ingezet. De gekozen wegen kregen al snel de naam "Postweg". Van deze postwegen vinden we er nu nog vrij veel in de verschillende dorpen en buitengebieden in Twente.

Ook Borne heeft zijn "Oude Postweg" die deel uitmaakte van de route via Oldenzaal naar Duitsland. Deze weg sluit aan op de uit Zenderen komende Hertmerweg die langs de verdwenen havezate Het Weleveld loopt. De Oude Postweg doorsnijdt een groot deel van het gebied van Hertme en loopt ten noorden langs het

kerkdorp. Even voorbij de kruising Broeksweg en Hoge dijk verlaat de Oude Postweg de gemeente Borne in de richting van Saasveld - Oldenzaal. In de Hertmerweg nabij Het Weleveld lag bij de boerderij Bos-Roelof een tol. De Heren van Weleveld hadden zodoende een leuke inkomstenbron aan deze handelsweg, die later postweg werd. Ze hebben er als postweg niet lang plezier meer van gehad. Het huis werd n.l. reeds in 1804 gesloopt!

F.J. van Capelleveen.

Ook Uw buurman of buurvrouw wil misschien meer over heemkunde weten. Laat hem of haar BOORN en BOERSCHOP eens zien en stel voor om ook lid van onze vereniging te worden. Doe het nu!

NIEUWS

Onlangs verscheen als uitgave van de Stichting De Bornse Synagoge, het boekje **Het verhaal van de Bornse Synagoge** geschreven door Jaap Grootenboer. Het is een alleraardigst boekje geworden dat zeer prettig leest en met een verantwoorde opmaak. Misschien was het beter geweest dat de geel-bruine steunkleur wat donkerder was gekozen, maar het boekje oogt prima! Het "verhaal" bevat, naast een korte geschiedenis van de joden in Overijssel, een beknopt maar goed overzicht van de problemen bij de totstandkoming van de Bornse Synagoge. Voorts verhaalt het de geschiedenis ervan tot het abrupte einde van de Joodse gemeenschap in Borne. Verder wordt ingegaan op het bijna letterlijk weer uit de as herrijzen van dit gebouw en de culturele bestemming die het daarna heeft gekregen. Moge de Synagoge nog lang ons dorp sieren! U kunt daarbij helpen door een exemplaar van dit 27 pagina's tellende boekje aan te schaffen. De prijs, f 9,50, kan daarbij nauwelijks een beletsel vormen. Verkrijgbaar bij de boekhandel, o.a. in Borne en in het Bussemakerhuis.